

ALLE ORIGINI DEL SAR

open court of primari school – Lakki, Leros 8-9 sept 2016

mostra - convegno:

l'aeronautica militare italiana nel dodecaneso e l'idroscalo g. rossetti

prima giornata

lo scalo idrovolanti g. rossetti di lepida

-- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ --

Λέπιδα: από τον Τζιγαδά Πασά στα HotSpot

Ο χώρος είναι ένα προϊόν που πάντα περιέχει ίχνη των γεγονότων που οδήγησαν στην παραγωγή του. Οι χρήσεις του, οι ιεραρχίες και οι αναπαραστάσεις που αποτυπώνονται μέσα σε αυτόν είναι οι τρεις σταθερές της αποκρυπτογράφησης του. Έτσι με αφετηρία τον κόλπο του Λακκιού του 1912, θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μια ανάγνωση του συγκεκριμένου χώρου.

Στις αρχές του αιώνα το Λακκί ήταν ένας καθαρά αγροτικός χώρος, με λιμνάζοντα εποχιακά νερά και σημειακή οικιστική παρουσία. Αναφορά της φυσικής γεωγραφίας του χώρου είναι το μικρό εκκλησάκι της Παναγιάς της Λημνιώτισσας. Αλλά τα βασικά σημεία οριοθέτησης του χώρου ήταν τα αρχοντικά των επιφανών Λεριών, κυρίως εμπόρων της Αιγύπτου.

Ένα άλλο σημείο αναφοράς στον χώρο είναι η βίλλα του Τζιγαδά Πασά διακεκριμένου εκπροσώπου της λεριακής κοινότητας της Αιγύπτου και ευεργέτη του νησιού. Η εξοχική του κατοικία στα έναντι του Κόλπου στην περιοχή Λέπιδα βρίσκεται στο εσωτερικό ενός τεράστιου κήπου δικής του δημιουργίας.

Σε μια από τις κλασσικές κατά Μπρωντέλ συνωμοσίες της Ιστορίας με την Γεωγραφία, ο κόλπος του Λακκιού – ο μεγαλύτερος φυσικός της Ν.Α. Μεσογείου – θα γίνει το κέντρο του ιταλικού σχεδιασμού.

Στη θέση Γωνιά θα αναπτυχθεί με αρχικό πυρήνα ανάπτυξης τα αρχοντικά των Μπελλένη και Αντωνέλου, η Ναυτική Βάση με το διάταγμα (decreto) της 4-9-1925. Το 1930 θα ανεγερθεί ο στρατώνας της βάσης. Το 1934 η περιοχή της βάσης θα ενταχθεί στο πολεοδομικό σχέδιο της νέας πόλης του Portolago, με τους δρόμους της βάσης να αποτελούν συνέχεια του οδικού δικτύου της νέας πόλης. Τέλος το 1935 θα ανεγερθεί το κτίριο του Νοσοκομείου.

Ο δεύτερος πόλος στρατιωτικής ανάπτυξης είναι η βίλλα του Τζιγαδά Πασά και ο μικρός όρμος στα Λέπιδα, όπου θα δημιουργηθεί ο πρώτος σταθμός υδροπλάνων. Το 1924 αποφασίζεται να εξελιχθεί σε αεροναυτική βάση που παίρνει το όνομα του πιλότου Gianni Rossetti. Το 1929 η βάση επεκτείνεται μέχρι τον Άγιο Γεώργιο όπου θα κατασκευαστεί και προκυμαία μήκους 95 μέτρων. Η βάση ουσιαστικά χωρίζεται σε δυο ζώνες.

ALLE ORIGINI DEL SAR

Η πρώτη περιλαμβάνει τα υπόστεγα των υδροπλάνων με δυο γερανούς αποθήκες και γραφεία. Το 1925 κτίζεται το Διοικητήριο της βάσης σε σχέδια πιθανόν του Di Fausto και ρυθμό Novecento ενώ δίπλα σε αυτό αργότερα και με διαφορετικό στυλ κτίζεται ο εντυπωσιακός στρατώνας με το μεγάλο γήπεδο μπροστά του. Ο αποικιακός οριενταλισμός ως έκφραση της «αρχιτεκτονικής του προστάτη».

Η δεύτερη ζώνη, αυτή των κατοικιών αναπτύσσεται γύρω από την βίλλα του Τσιγαδά Πασά που θα στεγάσει την Λέσχη των Αξιωματικών, με μονώροφα και διώροφα οικήματα και σε ένα ιδιαίτερος φροντισμένο περιβάλλον, με δεντροφυτεμένες αλέες και κήπους.

Μετά το 1930 ουσιαστικά δημιουργείται και μια τρίτη ζώνη στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου όταν δίπλα στις αποθήκες και τα συνεργεία της ναυπηγοεπισκευαστικής ζώνης, θα προστεθεί ένας νέος στρατώνας και οικήματα για τους αξιωματικούς και τους ναύτες των υποβρυχίων.

Η πλήρης στρατιωτικοποίηση του νοτίου μέρους του νησιού οδηγεί στην ανάγκη ενός νέου σχεδιασμού διαχείρισης του χώρου και πολεοδομικών ανασυγκροτήσεων που έχουν ως κατάληξη την δημιουργία μιας νέας πόλης, αυτής του Potolago.

Ο αρχικός αγροτικός χώρος που σε μεγάλο βαθμό διαχειριζόταν από τους επιφανείς Λεριούς της Αιγύπτου, η παρουσία των οποίων αποτυπώνονταν στον χώρο με τις παραθεριστικές κατοικίες αλλάζει ριζικά και δημιουργείται ένας τελείως νέος χώρος, στρατιωτικής χρήσης με εισαγόμενες ιεραρχίες που αποτυπώνεται στο χώρο αρχικά με κυρίως στρατιωτικά κτίρια αλλά τελικά και με μια νέα πόλη.

Η κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας μετάλλαξη της κοινωνικο-οικονομικής φυσιογνωμίας του νησιού, με την περιθωριοποίηση του αγροκτηνο-τροφικού τομέα και της αλιείας, αλλά και την ανάδειξη μιας γενικευμένης μορφής μισθωτής εργασίας, θα διατηρηθεί και μεταπολεμικά με μια ταυτόχρονη μερική αποκατάσταση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων. Το μεγάλο κτιριακό απόθεμα της ιταλικής παρουσίας θα αποτελέσει τη βάση μιας διευρυμένης ιδρυματοποίησης του νησιού, καθώς θα στεγάσει ένα πλήθος κρατικών ιδρυμάτων. Η μισθωτή εργασία ως γενικευμένη πρακτική ενός κρατικοδίαιτου μοντέλου, με το εθνικό κράτος να έχει αντικαταστήσει την ιταλική διακυβέρνηση.

Η ίδρυση των «Βασιλικών Τεχνικών Σχολών» από το Εθνικό Ίδρυμα (2.3.1949) θα δημιουργήσει νέα οικονομικά και χωροταξικά δεδομένα για το κατεστραμμένο από τις μάχες αλλά και την οικονομική κατάρρευση νησί. Οι Σχολές θα εγκατασταθούν στις εγκαταστάσεις της αεροναυτικής βάσης στα Λέπιδα αλλά κυρίως στο πενταόροφο στρατώνα του Αι Γιώργη που θα φιλοξενήσει περίπου 1500 παιδιά.

Η φθίνουσα πορεία των Σχολών που θα κλείσουν οριστικά το 1964, δεν θα μεταβάλλει το πρωτόγνωρο για νησιωτικό χώρο μοντέλο ιδρυματισμού καθώς έχει ήδη ιδρυθεί και η «Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου» με το Β.Δ /2.1.1958. Η πρώτη όμως μαζική μεταφορά ασθενών θα πραγματοποιηθεί στις 23.3.1963. Με υπουργική απόφαση θα μεταφερθούν στην Λέρο 500 υπεράριθμοι από το Δαφνί. Το τμήμα των ανδρών θα στεγαστεί στα κτίρια της βάσης στα Λέπιδα και των γυναικών σε αυτά της βάσης στην Γωνιά. Το φαινόμενο θα πάρει γιγάντιες διαστάσεις το 1962 με την ίδρυση του ΠΙΚΠΑ που θα στεγαστεί στα κτίρια του μεγάλου στρατώνα του Πεζικού (Caserma Regina) στο Λακκί.

ALLE ORIGINI DEL SAR

Το 1967 η Λέρος θα αποκτήσει και νέα χαρακτηριστικά ως χώρος υποδοχής πολιτικών κρατουμένων που θα στεγαστούν ανάλογα με την θέση τους στην κομματική ιεραρχία. Τα κατώτερα στελέχη στο κτίριο των Τεχνικών Σχολών στον Άι Γιώργη και τα ανώτερα στο ιταλικό στρατόπεδο στο Παρθένι και πιο συγκεκριμένα σε μια παλιά αποθήκη τορπιλών.

Παρατηρούμε μια εντυπωσιακή αλλαγή των χρήσεων του χώρου, με σημείο αναφοράς και πυρήνα ανάπτυξης το προϋπάρχον κτιριακό απόθεμα της ιταλικής παρουσίας. Στο χώρο κυριαρχούν νέες κρατικές γραφειοκρατικές ιεραρχίες ενώ ταυτόχρονα η παρουσία των ιδρυμάτων αναπτύσσει ένα νέο εντυπωσιακό στρώμα εμπόρων. Όσον αφορά τις αποτυπώσεις στον χώρο, αυτές περιορίζονται στις μορφολογικές προσαρμογές που απαιτούν οι νέες χρήσεις.

Με την συνεχή αριθμητική και όχι μόνον υποβάθμιση των Ιδρυμάτων, ο χώρος έχει οδηγηθεί σε μια πρωτόγνωρη κατάσταση αδράνειας και συνεχιζόμενης αποδόμησης με την κυριολεκτική σημασία του όρου, καθώς το κτιριακό απόθεμα που καθόριζε επί έναν περίπου αιώνα τις χρήσεις του, καταρρέει. Ταυτόχρονα οι νέες γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην περιοχή που θα δημιουργήσουν ένα πρωτοφανές προσφυγικό κύμα και οι εθνικές ανάγκες φιλοξενίας του, θα επαναφέρουν στον χώρο τις παραδοσιακές χρήσεις υποδοχής βιολογικά η πολιτικά περιθωριοποιημένων ομάδων. Νέες ιεραρχίες, ένα περίεργο πολιτικοστρατιωτικό υβρίδιο εργολάβων, εθελοντών, σωμάτων ασφαλείας, στρατού και Μ.Κ.Ο. διαχειρίζεται ένα μεγάλο μέρος του χώρου. Όσο αφορά τις αναπαραστάσεις αυτής της νέας κατάστασης, τα στα πρόθυρα κατάρρευσης ιταλικά κτίρια θα αποτελέσουν απλώς μέρος ενός ντεκόρ, μέσα στο οποίο αναδύονται οι προκατοικισμοί, σύμβολα αυτής της νεονομαδικής εποχής που εξελίσσεται στον πλανήτη.

Επειδή δουλειά του γεωγράφου είναι πρωτίστως η ανάλυση του χώρου – απαραίτητη προϋπόθεση για υποβολή ορθολογικών και λειτουργικών προτάσεων – δεν θα καταθέσω προτάσεις αλλά μια επισήμανση. Αυτός ο εντυπωσιακά μορφολογικά χώρος με τις εξίσου εντυπωσιακές αποτυπώσεις της σύγχρονης ιστορίας, έχει κλείσει τον ιστορικό του κύκλο. Πολιτικές κυρίως αποφάσεις θα καθορίσουν την τύχη του. Μια δυστοπική εκδοχή θα ήταν η βαθμιαία φυσική επαναφορά της άγριας φύσης και του ενδόξου αγροτοκτηνοτροφικού παρελθόντος. «Μαλακιά και σκεπαστική η ατμόσφαιρα. Έτσι σου έρχεται να την τραβήξεις ως επάνω, να κουκουλωθείς και να μην βλέπεις άλλο» όπως θα έλεγε και η πάντα αγαπημένη Κική Δημουλά.